

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА 9 – ХРОНИКА НАУЧНОГ СКУПА

Удружење фолклориста Србије и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” из Београда организовали су у сарадњи с Центром за културу „Вук Караџић” и Научно-образовно-културним центром „Вук Караџић” из Лознице девети по реду међународни научни скуп под називом Савремена српска фолклористика 9. Све активности током скупа одржане су у Тршићу у периоду од 2. до 4. октобра 2020. године, а рад се одвијао у две основне сесије: Град у фолклору / фолклор у граду и Савремена фолклористика, уз почасна, пленарна уводна излагања о лику и делу недавно преминулог проф. др Ненада Љубинковића (1940–2020), историчара књижевности, фолклористе и социолога културе. У правцу досадашњег отварања новог хоризонта савремене српске фолклористике, скуп одржан у Тршићу двојачко је усмерио излагаче ка проблематици која повезује већ стандардизована истраживања с темама урбаног културног окружења у којем настају издanci нових фолклорних форми, којима су се до сада махом бавиле друге хуманистичке дисциплине. Простор у којем се фолклористика до сада бавила градом, његовим наративима и метаговором, отворио је могућност за прилоге који у основи назначавaju историјски поглед, али, с друге стране, истовремено и за савремене теме, чију дубинску анализу означава већ ноторни антрополошки поступак теренског посматрања с учествовањем. Уз то, репрезентовани су нови истраживачки простори фолклорних облика и приступа у савременим дигиталним медијима, на друштвеним мрежама и на интернету уопште. Широко постављени оквири за излагања омогућили су учествовање истраживача из различитих дисциплина које се међусобно препознају: фолклористике, на првом месту, потом примењене лингвистике, етнологије и антропологије, етномузикологије, етнокореологије и других.

Поглед на одржани скуп, који следи у наставку, ни у ком случају не представља свеобухватни увид у то на који начин српска делатност фолклористике увиђа и разматра стандардну и савремену проблематику. Мотив и садржај ће у сваком случају бити условљени научном дисциплином етнолог/антрополога и одражавати угао посматрања музејског делатника. Назначено је како је међународни скуп по званичном програму одређен да се реализује у два основна правца – истраживањима градског фолклора и оквиру ширег поља савремене фолклористике. Међутим, образовна и професионална вокација излагача, као и њихово свакодневно и радно искуство, допринели су томе да угао посматрања по одржаном скупу осветљава одређене секције у својству дословно аутономних целина: Фолклорне ко-

лекције, Теренска истраживања фолклора и етнолингвистике, Савремени фолклор и интердисциплинарност, те Савремени фолклор у теорији и анализи фолклорног текста. Рекао бих, такав „разуђени” приступ програмског одбора на основу пријављених излагања, у основи представља наставак већ годинама установљене праксе којом у својим зборницима Удружење фолклориста Србије предочава проблематику која је и у досадашњој пракси, а у будућности поготово, захвална за рад у оквиру интердисциплинарно посматраних елемената и феномена у најширем културном контексту. Екскурсом из основне теме овог осврта, у том циљу навео бих до сада већ објављене публикације које се баве биљним светом у традиционалној култури Срба и словенских народа, потом различитим дискурсима о поимању здравља и болести на простору Балкана и прилозима о народним веровањима, митским бићима, народном лечењу, култовима и практиковању жртвовања, а напослетку фолклорним наслеђем Срба с Косова и Метохије у словенском контексту. Из угла етнографске музеологије питања и одговори у поменутиим зборницима у најмању руку подобни су за разраду у сваком разматрању о практиковању народне медицине и ветерине у ширем контексту народних знања и веровања, као и процесу подизања свести о знањима и вештинама у вези с природом и космосом.

С обзиром на то да је, упркос доследно примењеним епидемиолошким критеријумима за рад услед пандемије вируса САРС-КоВ-2 (који узрокује болест ковид 19 или колоквијално – корону), велики број излагача условио паралелно одржавање секција у целокупном току Савремене српске фолклористике 9, осврт који следи биће усмерен најпре ка темама и концептима излагања који су блиско или посредно упућени на поље етнолошко-антрополошко-музеолошког деловања. Управо због већ поменутих услова и ограничења под којима је одржан скуп, дилеме аутора с којима су се суочили при доношењу одлука да излажу или да остану искључиво на пријавама определиле су ме да уврстим и неке од добро образложених апстрактних, који у довољној мери подржавају предвиђену улогу и мисију Савремене српске фолклористике 9 у развоју савремене мисли домаћих фолклориста. На првом месту износим став да би, познајући улогу и значај појма и садржаја града у култури, научна концептуализација излагања посвећених фолклору града / града у фолклору требало да буде далеко свеобухватније разматрана у другом, знатно обимнијем, али свеједно уже фолклорном дискурсу. У оквиру секција о граду у фолклору / фолклору у граду на основу тематике Казивања о освајањима устаничких градова, Акције скојеваца у Београду 1941: Између усмене историје и романиране историографије, Београд у сећању – приповедно уобличавање сећања на јавни и културни живот града предочена су разматрања о наративима који у данашњем друштвено-културном окружењу бацају ново светло на одређене историјске периоде – ослобођење Србије од османске окупације, тзв. народноослободилачку борбу и поратни концепт улоге и значаја јавних личности у периоду социјализма, уз поглед „преко оградe” који нам, из перспективе постсоцијалистичке

бугарске фолклористике, омогућава да Цвет нације: како је божур добио српско држављанство читамо и као суочавање аутора са сопственом идеолошки обојеном јучерашњицом. Друга група предвиђених излагања ослањала се на различите концепте, контексте и облике фолклорних целина, те на комуникационе канале којима они бивају прослеђени од стваралаца до оних којима су намењени, а то су Фолклорно порекло мотива, теме и слика у простору града кроз збирке „Ждрело” и „Улица” Новице Тадића, Град у еротској усменој традицији, Свакодневни живот града у усменој лирици, Натприродно у модерном Јапану, Градови српског и руског фолклора у београдском стрипу, Сајберпростор и урбани фолклорни наративи, Теренска истраживања града у етнологији и антропологији, Слике које говоре – култура графита и мурала у Новом Пазару. Посебан, рекао бих, одељак обликован је на основу укључивања фолклора урбаних целина у предочене шире, порозне границе превасходно музичких и извођачких традиција балканских култура, у оквиру којег су били предвиђени садржаји излагања Градско-селският тип песни в България от края на 19. и началото на 20. век – словесно и музикално съдържание, Гвардейският представителен духов оркестър на Република България: медиатор между града и фолклора в съвремеността, *European Musical Influences in Greece from the Middle of the 19th until the Middle of the 20th Century – An Attempt to Overview the Main Bibliography, Reflecting Europe: Presenting the Project "European Influences in the Modern Urban Music Culture in the Balkans. Bibliographic Research"*, Етномузиколошки приступи градској музици на примеру народне музике Враћа.

Секције које су се бавиле проблематиком савремене фолклористике биле су тематски уже опредељене, но, у сваком случају, представљене разноврсним темама и приступима у документовању и аргументовању. У Фолклорним колекцијама представљени су Браћа и сестра – сестре и брат, након свих ових година, Збирка народних приповедака Милоша Ивковића у светлу савремене фолклористике, Рукописна заоставштина Легата Тихомира Р. Ђорђевића у Народној библиотеци Србије, Босанскохерцеговачке збирке српских епских песама у Етнографској збирци Архива САНУ – симболичко мапирање простора, Радови о српском фолклору на конгресима слависта (1929–2018), а у Теренским истраживањима фолклора и етнолингвистике Причања о Косовском боју и јунацима у савременим записима из Србије, Наративи о манастиру Тумане: Прилог проучавању ходочашћа у Србији, „Кад кум иде, сва се земља тресе. Спречи ти је кум него род” (Записи с терена о народној установи кумства на северу Косова и Метохије), Теренско истраживање о народној медицини, Обредни хлебови у традиционалној култури Срба на Косову и Метохији, Месец у народном веровању и понашању код Срба – традиција и савременост. Савремени фолклор и интердисциплинарност су репрезентовале теме Без гусала нема разговора?, *Наративи етнотуризма и псеудонаслеђе*, Стваралачки процес у теорији формуле и интертекстуалности, Прогоњена деца у српским народним бајкама, а последњу од секција, Савремени фолклор и теорија и анализа фолклорног тек-

ста „Само сапун Србина спасава” – хумористичке по(р)уке о хигијени током ковид-19 пандемије у РС, Горнозаводское прошлое в современных устных нарративах (фолклорная традиция села Бым Пермского края), Images of the Mother of God in South Slavic Folk Lyric and in Sacred Art, Сюжет 545В „Кот в сапогах” в русской сказочной традиции: фольклорный канон и литературное влияние.

Обиман садржај предвиђених тема и излагања, који је претходно изложен према званичном програмском профилисању скупа, ни у ком случају не исцрпљује могућности за преглед у којем би културни контекст био другачије приказан. Поглед који следи управо стога бавиће се проблематиком изложеном или предвиђеном за излагање на скупу каквом се потцртавају блиске релације фолклористичке и антрополошке проблематике у широком спектру. На првом месту поменуо бих излагања која су предпочила на које све начине у нашем окружењу опстојава питање друштвених релација према елементима идентитета, његовој текућој изградњи или назнакама за редефиниције претходних. Изузев основног нивоа на којем су се могле препознати културне појаве и њихова значења, антрополошки приступ предложених тема допринео је томе да се у одређеном светлу сагледа потреба за означавањем одређених идентитетских склопова и већ ноторно антрополошка област релација према Другима. Иако су границе припадности и начини исказивања предпочених идентитетских ознака неформалних друштвених група биле различите, може се у коначници говорити о бриколирању невербалних, снажних и симболички комуницираних топоса националне и конфесионалне припадности. На тај начин, и у једном и у другом случају, начелно су препознати савремени одрази широко прихваћених и слојевито обликованих процеса ретрадиционализације из последњих деценија. У том правцу посматрано, теме о култури графита и мурала у Новом Пазару, потом наративи уз разматрања о култури ходочашћа и светитељском култу, те савременој улози и значају извођачке уметности какву представљају гусле/гусларска поезија, а напослетку наративи етнотуризма у својству тржишно оријентисаног „мајсторисања” наслеђем, предочавају на какве све начине неформалне и дефинисане друштвене групе покушавају да осмисле свој одговор на различите притиске да разреше односе према, условно речено, себи самима и Другима. Медијуми и медији којима путују поруке намењене циљним групама свакако су различити, но, графити заогрнути навијачком симболиком као и ходочасници православном, између осталог циљају ка ширем пољу у којем се може деловати на освежавању или одржавању националног/конфесионалног идентитета. На другој страни ове неформалне целине у излагањима препознају се мотиви садржани у опредмећењу тржишног и политичког контекста употребе наслеђа. Иако несумњиво жива и одржива пракса певања уз гусле, која је, уосталом, уписана на Унескову листу Репрезентативног нематеријалног културног наслеђа човечанства, под одређеним условима постаје инструмент којим несумњива ознака идентитета постаје медијум за политичке или криптополитичке поруке, а вид

туристичке делатности, тзв. етнотуризам, прилика да интересне групе отварају комуникационе канале с претпостављеним и реалним припадницима циљних група за конструисање нових псеудонаратива о етнографском наслеђу. Иако нису изричито усмерени ка питањима идентитета, у ову групу излагања увршћујем и наративе настале према акцијама скојеваца у Београду 1941. године, и то најпре због тога што у вертикали од самог времена догађања, преко поратног учешћа у изградњи социјалистичког монолита система вредности, па све до читања у својству егзотичних, фолклорних акционих јунака нашег тзв. онлајн окружења, могу да се препознају мотиви и инструменти за уграђивање идеологизованих идентитета.

Друга група излагања која може да бити заокружена у својству могућег домена интереса етнолога/антрополога и стручњака који се баве етнографском музеологијом означена је улогом обичајне праксе, те народних знања и веровања, како у традиционалним заједницама, тако и у њиховим савременим рedefиницијама. Наравно да на скупу који се бави савременим приступима фолклористици не треба на првом месту очекивати методолошки поступак превасходно окренут циљевима и задацима теренског рада музеалаца, али, с обзиром на то да у вековном, и данас у неким облицима живом практиковању разноврсних модела и процедура народне медицине, не постоји свеобухватан и заокружен допринос, још један хоризонтални поглед заснован на просторном и садржинском пресеку у сваком случају обогаћује целокупан корпус података. С обзиром на то да народна медицина у свом практиковању препознаје бројне утицаје природног окружења и уважава претпостављено постојање божанских и космичких сила, излагање о Месецу у народним веровањима и њиховим савременим тумачењима такође је, изузев у ужем фолклористичком кључу, добродошло као референтно досадашњим истраживањима. И на крају, музеолошки посматрано, теренски рад у отежаним условима на простору Косова и Метохије, изузев података и разматрања о данашњем стању одржавања живог ткива културног наслеђа, у препознавању друштвенообичајне институције кумства и обичајне праксе мешања и употребе обредних хлебова, оставио је простор да данас забележени подаци у будућности и сами постану својеврсна аутономна културна сведочанства, не само научни извор и предлог за даља разматрања. У таквом контексту они могу бити квалитетан допринос при осмишљавању, рецимо, будућих изложбених пројеката који би се бавили актуелизацијом осетљивог и надасве угроженог поља идентитета српског живља на матичном простору с којег су кретале бројне метанастазичке струје.

На самом крају погледа на скуп одржан у Тршићу сматрам како треба говорити и о томе да је, непланирано, обавио иницијалну улогу у актуелизацији, назвао бих је –фолклористике у еколошком кључу. У том правцу посматрано, и условно узевши, наравно, предвиђене и изложене теме Антрозоологија зоополиса или „Град на четири ноге”, Зооними у Вуковом Рјечнику у поређењу са зоонимима пријеполског краја и „*Само сапун Србина спасава*” – хумористичке по(р)уке о хигијени током ковид-19 панде-

мије у РС повезане су са ширим савременим (и етнографско-музеолошким!) преиспитивањима релација између људи и домаћих животиња, као и са суочавањем с последицама текуће пандемије. Три, у начелу, различита приступа фолклористичкој материји и методологији, у довољној мери, ипак, назначавају актуелну проблематику на глобалном нивоу и указују на то да у будућем раду треба концептуализовати приступ током актуелизације у оквирима релевантних хуманистичких дисциплина.

др Марко Стојановић
Етнографски музеј у Београду